

РОЗДІЛ VIII. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 7.013.43:001.891:78

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-2-17>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧА СКЛАДОВА ЧАСТИНА МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Бухнієва О. А.*кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтва**Ізмаїльський державний гуманітарний університет**вул. Репіна, 12/А, Ізмаїл, Одеська область, Україна**orcid.org/0000-0001-9997-5796**bukhnievaolena@gmail.com*

Ключові слова: методологія педагогіки музичної освіти, рівні музично-педагогічного знання, педагогічні цінності.

Статтю присвячено проблемним питанням методології педагогіки музичної освіти. Розглянуто методологічні позиції дослідження музикально-педагогічного процесу та його сутнісних характеристик: синтез загальнонаукового філософського знання, багатоаспектність впливу музики на особистість, які забезпечують специфіку предмета діяльності через алотропність, пріоритет емоційно сприйнятої інформації, інтеграцію миттєвого переживання музики та лінійного проживання духовного досвіду, суб'єктність музичного твору, емоційні фактори музично-педагогічного процесу. Визначено причини диспропорції у взаємодії філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового та технологічного рівнів у музично-педагогічному знанні на сучасному етапі його розвитку. Охарактеризовано потребу впровадження педагогічних дослідницьких програм та освітніх проєктів у практику у їх науковому, управлінському та ресурсному супроводі, удосконалення індивідуальних освітніх практик навчання та виховання в мистецько-педагогічних закладах освіти. Зафіксовано роль ідеалу та педагогічних цінностей для вибору стратегії розвитку та вдосконалення музично-педагогічної практики. Доведено, що до основних методів дослідницької роботи вчителя музичного мистецтва належать також вивчення, теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури з вибраної проблеми та побудова на цій основі різноманітних теоретичних і методичних концепцій; що у своєму професійному вдосконаленні кожному педагогу-музиканту необхідно вчитися досліджувати самого себе, аналізувати (рефлексувати) свою професійну діяльність, діяльність колег і вихованців, осмислювати ефективність методів викладання, аналізувати результати конструювання змісту музичної освіти та намагатися сформулювати для себе вихідні установки, принципи цього дослідження, тому що за такої спрямованості зміст діяльності вчителя в галузі педагогіки музичної освіти набуває методологічного характеру.

RESEARCH METHODOLOGY AS A SYSTEM-FORMING COMPONENT OF MUSIC PEDAGOGY

Bukhnieva O. A.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Music and Fine Arts
Izmail State University of Humanities
Repina str., 12/A, Izmail, Odesa region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9997-5796
bukhnievaolena@gmail.com*

Key words: *methodology of music education pedagogy, levels of musical and pedagogical knowledge, pedagogical values.*

The article is devoted to problematic issues of the methodology of music education pedagogy. The methodological positions of the research of the music-pedagogical process and its essential characteristics are considered: the synthesis of general scientific philosophical knowledge, the multifaceted influence of music on the personality, ensuring the specificity of the subject of activity through allotropy, the priority of emotionally perceived information, the integration of the momentary experience of music and the linear residence of spiritual experience, the subjectivity of a musical work, emotional factors of the music-pedagogical process. The reasons for the disproportion in the interaction of philosophical, general scientific, specific scientific and technological levels in music-pedagogical knowledge at the current stage of its development are determined. The need for the implementation of pedagogical research programs and educational projects in practice, their scientific, managerial and resource support, improvement of individual educational practices of learning and education in art educational institutions is characterized. The role of the ideal and pedagogical values for choosing a strategy for the development and improvement of music-pedagogical practice is fixed. It is proven that the main methods of research work of a music teacher include the study, theoretical analysis and generalization of scientific and methodological literature on the selected problem and the construction of various theoretical and methodological concepts on this basis; that in his professional improvement, every teacher-musician must learn to examine himself, analyze (reflect) his professional activity, the activity of colleagues and pupils, understand the effectiveness of teaching methods, analyze the results of constructing the content of music education and try to formulate for himself the initial attitudes, the principles of this research, because with such orientation, the content of the teacher's activity in the field of music education pedagogy acquires a methodological character.

Постановка проблеми. Процеси реформування системи вітчизняної вищої освіти в аспекті інтеграції в європейський освітній простір стали імпульсом педагогічному пошуку методології науково-дослідницької практики. Музична педагогіка зазнала кардинальних змін на початку XXI століття, що вимагає від учителів оволодіння масштабними аналітичними інструментами. Це необхідно як для організації уроків музики, так і для вирішення методичних проблем. Тенденції варіативності освіти стали супроводжуватися зростанням кількості експериментальних майданчиків і авторських розробок. Виникла потреба впрова-

дження методології педагогічних дослідницьких програм та освітніх проєктів у практику, їх науковому, управлінському та ресурсному супроводі, удосконалення індивідуальних освітніх практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями методології науково-педагогічних досліджень займаються О. Башкір [1], С. Гончаренко [3], О. Трифонова [7], В. Тушева [8] та інші українські вчені. Дослідженню методології педагогічної науки присвятили праці А. Адаменко, В. Курило Є. Хриков [4], О. Олексюк, М. Ткач, Д. Лісун [5] та багато інших фахівців. В науково-методичних працях розглянуті питання мето-

дології педагогічного дослідження, його методів і прийомів, організації та проведення, методи отримання та оброблення інформації. Висвітлюються деякі наукові питання, а також можливі шляхи їх осмислення, когнітивні конструкції, такі як «наука», «наукове знання», «науковий стиль», «науково-педагогічний пошук». Акцент зроблено на розкритті науково-дослідницької культури здобувачів освіти як особистісного феномена в умовах фундаменталізації та універсалізації вищої освіти, «виховання» сучасного освітнього простору, проаналізовано сучасні аспекти проведення та оброблення результатів наукових досліджень; володіння методологією наукового та науково-педагогічного дослідження, вміння орієнтуватися в потоці наукової інформації, знайти найбільш раціональні конструкторські, технологічні та організаційні рішення.

Метою статті є привернення уваги дослідників музичної педагогіки та вчителів музики до комплексних аналітичних підходів. Як зазначає О. Олексюк, методологія кожної науки розкривається через специфічні, відносно самостійні підходи й принципи. В педагогіці це особистісний, діяльнісний, полісуб'єктний, культурологічний, етнопедагогічний, антропологічний підходи, які є методологічними принципами [5]. Складністю є неможливість використання єдиних методологічних підстав, що дають змогу надати адекватну науково обґрунтовану інтерпретацію низці феноменів, що наявні у сучасній педагогічній реальності. Також стала очевидною необхідність серйозного осмислення та аналізу не лише всередині самої освіти, але й у контексті співвідношення освіти та культури.

Виклад основного матеріалу. Методологія дослідження сутності музично-педагогічного процесу вимагала опори на синтез загальнонаукового та філософського знання. Теоретичний аналіз дав змогу розкрити обумовленість розвиваючої сили музичного мистецтва багатоаспектністю впливу музики на особистість. У музичній педагогіці як складової частини гуманітарного та педагогічного знання є питання загального людського значення, філософські категорії, принципи, методи, присутні на рівні приватно-наукової методологічної рефлексії. Таким чином, методологічна функція філософії пов'язана зі способами вирішення фундаментальних проблем у галузі «людина – музичне мистецтво». Алотропність музично-педагогічного процесу обумовлена специфікою музичного мистецтва та пріоритетом емоційних відносин, що виникають у процесі спілкування з музикою та педагогічною рефлексією. Відсутність педагогічної рефлексії на філософському та загальнонауковому методологічних рівнях призводить до

того, що виносяться за дужки глибинні дослідні проблеми педагогіки музичної освіти.

Головне завдання вчителя музичного мистецтва – викладацька діяльність, але водночас важко уявити творчо працюючого викладача музики, який не аналізує результатів своєї діяльності. Це його професійна реакція, що виникає після кожного заняття. Все це той дуже важливий другий, «внутрішній», план, та паралельна робота, що здійснюється ніби «сама собою» одночасно з процесом викладання музики. І від того, наскільки професійно і систематично вона виконується, зрештою, залежить успіх музичного навчання та виховання [9].

Професійна діяльність учителів музичного мистецтва є педагогічно-дослідною. Вона пов'язана з аналізом, рефлексією, застосуванням принципів та методів (постійне спостереження за процесом навчання та виховання; аналіз, узагальнення, спроби побудувати індивідуальну програму розвитку учнів, виходячи з їх здібностей). Це методи дослідження музично-педагогічного процесу. Найчастіше педагог-музикант робить це спонтанно, вирішуючи завдання першого рівня дослідницької діяльності. Набагато рідше стикаємося з випадками, коли викладач музики спеціально виділяє ту чи іншу проблему, довгий час розмірковує про неї, вивчає все те, що накопичено в науці та практиці з цього питання, та в результаті готує статтю, посібник, книгу, де викладає своє бачення вибраної музично-педагогічної проблеми. Так трапляється і в педагогіці професійної музичної освіти, і в науково-дослідній діяльності професійних фахівців, які розробляють найважливіші проблеми музичного виховання та навчання.

До основних методів дослідницької роботи належать вивчення, теоретичний аналіз та узагальнення літератури з вибраної проблеми, а також побудова на основі цього різноманітних теоретичних і методичних концепцій. У своєму професійному вдосконаленні кожному педагогу-музиканту необхідно вчитися досліджувати самого себе, аналізувати (рефлексувати) свою професійну діяльність, діяльність колег і вихованців, осмислювати ефективність методів викладання, аналізувати результати конструювання змісту музичної освіти та намагатися сформулювати для себе вихідні установки, принципи цього дослідження. За такої спрямованості зміст діяльності в галузі педагогіки музичної освіти набуває методологічного характеру. Виходячи з цього, сутність методології педагогіки музичної освіти як галузі педагогічної науки полягає в дослідницькій діяльності, спрямованій на пізнання та поглиблення уявлень про філософські, загальнонаукові та приватно-наукові засади музичного навчання, виховання та розвитку, вдосконалення принципів і методів музично-педаго-

гічного дослідження, ефективну практику формування музичної культури учнів у всіх її проявах. Формування методологічної культури майбутнього педагога-музиканта включає зацікавлене ставлення до дослідницької діяльності у галузі музичної освіти, розуміння її цінності для практичної діяльності та особистості вчителя музики; набуті професійно орієнтовані методологічні знання; способи й методи дослідницької музично-педагогічної діяльності та їхнє творче застосування в ситуації методологічного аналізу літератури та практичної навчально-дослідницької музично-педагогічної діяльності. Процес її формування тривалий, і у студентські роки він лише починається. Саме цим пояснюється відмінність рівнів методологічної культури студента та педагога-музиканта-дослідника, яка виражається так:

- коло методологічних знань, що набувають студенти у ВНЗ, є, скоріше, введенням у методологію педагогіки музичної освіти, тому обмежене за своїм обсягом;

- види дослідницької музично-педагогічної діяльності мають навчальний, суб'єктивно-перетворювальний характер, тому не ставлять своїм завданням отримання об'єктивно нових знань у галузі педагогіки музичної освіти;

- вміння обґрунтувати результати музично-педагогічного дослідження на методологічному рівні формується лише на початковій стадії [4].

Лише музикознавчі аналітичні підходи не забезпечать високого результату музично-педагогічних досліджень. Потрібний комплекс з'ясування методологічних засад музичної педагогіки як галузі гуманітарного знання. Тому сьогодні в них задіяні здобутки загальної педагогіки, філософії, психології, культурології тощо. Гуманітарне знання дає змогу, по-перше, краще зрозуміти актуальну проблему і визначити шляхи її розв'язання, а по-друге, проаналізувати всю сукупність педагогічних проблем і встановити їхню ієрархію. Методи педагогічного дослідження можна поділити на три групи: методи дослідження педагогічного досвіду; теоретичні методи; математичні методи. Треба визнати, що від студента знадобляться чималі зусилля, щоб вникнути в сутність взаємозв'язків педагогіки музичної освіти та філософії, інших наук, опанувати методологічний аналіз, нарешті, підготуватися до написання кваліфікаційної роботи. Наведемо методи дослідження реального досвіду організації освітнього процесу, до яких належать:

- спостереження (цілеспрямоване сприйняття будь-якого педагогічного явища, в процесі якого дослідник отримує конкретний фактичний матеріал);

- інтерв'ю (самостійний або додатковий метод дослідження, який може бути використаний для

отримання необхідної інформації або для уточнення того, що було недостатньо зрозумілим під час спостереження, та інтерв'ю як вид бесіди, під час якої відповіді на запитання висловлюються відкрито);

- анкетування (масовий збір матеріалу за допомогою анкет);

- вивчення робіт учнів (письмові, графічні, творчі та контрольні роботи, малюнки, конспекти з окремих, але взаємопов'язаних дисциплін тощо, наприклад у дисциплінах «Історія зарубіжної музики» та «Історія української музики», або «Аналіз музичних творів з основами гармонії і поліфонії» та «Гармонічне сольфеджіо»).

- Методологію педагогіки музичної освіти як її галузь можна охарактеризувати як:

- уявлення про сутність та зміст музично-педагогічного знання;

- ключові музично-педагогічні положення, що мають науковий зміст;

- уявлення про логіку, принципи та методи музично-педагогічного дослідження;

- уявлення про способи застосування отриманих музично-педагогічних знань для вдосконалення практики музичного навчання та виховання.

Сутність методології педагогіки музичної освіти як галузі педагогічної науки полягає в дослідній діяльності, спрямованій на пізнання і поглиблення уявлень про філософські, загальнонаукові та приватно-наукові засади музичного навчання, виховання та розвитку, вдосконалення принципів і методів музично-педагогічного дослідження, ефективну практику формування музичної культури [7]. Для формування основ методологічної культури майбутньому педагогу-музиканту слід передусім засвоїти сутність методологічної характеристики музично-педагогічного дослідження; опанувати методологічний аналіз для теоретичного осмислення тієї чи іншої музично-педагогічної проблеми; опанувати вміння спланувати та організувати дослідно-пошукову роботу в галузі педагогіки музичної освіти; здобути початкові навички наукового обґрунтування результатів музично-педагогічного дослідження; підготувати рецензію, доповідь, випускню кваліфікаційну роботу навчально-наукового змісту на основі набутих дослідницьких знань та умінь [3].

Принципово важливим для формування методологічної культури є творчий пошук самого студента, його особистісне бачення музично-педагогічних проблем, різноманітних дискусій щодо цього на семінарських заняттях. Методологія вчителя музики – це не лише його, що спирається на наукову платформу, особистісна професійна позиція стосовно, наприклад, тієї чи іншої проблеми змісту та процесу музичної освіти, але й методи педагогічного

дослідження (не треба плутати з методами навчання і виховання). Формуванню методологічної культури вчителя музичного мистецтва сприяють «споріднені» знання у галузі філософії, суміжних наук і мистецтв, їх залучення, екстраполяція («переклад») у галузь педагогіки музичної освіти. Ось чому необхідно вивчати, аналізувати статті, фрагменти робіт відомих вчених, діячів мистецтва та педагогіки, в яких відображені роздуми філософського, загальнонаукового характеру, насамперед музикознавства, психології музичної освіти, теорії та методики музичного навчання та методики музичної освіти. Можна сподіватися, що вони виявляться корисними щодо тієї чи іншої проблеми і допоможуть пізнати сутність методології педагогіки музичної освіти. Вміння аналізувати спеціальні тексти, знаходити в них підґрунтя для народження нових ідей, їхнього наукового дослідження тощо є також важливою умовою успішного формування методологічної культури [5].

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Зміни, що відбулися в музично-педагогічній науці та практиці, вимагають від дослідника масштабного міждисциплінарного аналітичного підходу та універсальної поінформованості в багатьох галузях гуманітарного знання. Сучасний дослідник музично-педагогічних питань має володіти методами семантичного,

змістовного, цілісного, структурного аналізу, вміти задіювати методи лінгвістики, філології, герменевтики, створені для розуміння музичного тексту. Широкий спектр міждисциплінарності виховує в досліднику пошук креативних рішень: треба не тільки володіти знаннями в тій чи іншій галузі, але й уміти використовувати ці знання у новому науковому контексті. У завдання мистецьких факультетів або кафедр сучасних педагогічних вишів входить виховання педагога-дослідника. Отже, осмислення музичної педагогіки на методологічному рівні, по-перше, дозволяє подолати дисбаланс у взаємодії філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового та технічного рівнів знання в теорії та практиці музичної педагогіки на сучасному рівні розвитку, по-друге, розробити педагогічну модель (сучасну музично-педагогічну реальність), яка б відповідала сучасному рівню розвитку музичної педагогіки, а по-третє, сприяє гармонізації цінностей педагогіки мистецтва з ціннісно-значущими професійними та особистісними прагненнями вчителя, задаючи вектор розвитку таких професійно значущих якостей, як здатність до самовизначення у виборі філософсько-педагогічної позиції, саморозвитку та самоосвіти, спроможність до аналітико-проективної діяльності, які забезпечують загалом рівень методологічної культури вчителя у галузі музичної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкір О. Методологія науково-педагогічного дослідження та презентація його результатів: для здобувачів освітньо-наукового ступеня «Доктор філософії»: навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 93 с.
2. Бордюк О. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2015. Вип. 41. С. 167–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_50.
3. Гончаренко С. Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця». 2008. 278 с.
4. Методологічні засади педагогічного дослідження: монографія / Є. Хриков, О. Адаменко, В. Курило та ін.; за заг. ред. В. Курила, Є. Хрикова. Луганськ : вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2013. 248 с.
5. Олексюк О., Ткач М., Лісун Д. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті: колективна монографія. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2013. 164 с.
6. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
7. Трифонова О. Про науково-педагогічні підходи в дослідженнях. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* 2015. Вип. 135. С. 206–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_135_54.
8. Тушева В. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Харків: Федорко, 2014. С. 75–101.
9. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: підручник. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 528 с.

REFERENCES

1. Bashkir O. (2020). *Metodolohiia naukovo-pedahohichnoho doslidzhennia ta prezentatsiia yoho rezultativ: dlia zdobuvachiv osvitno-naukovoho stupenia "Doktor filosofii": navchalno-metodychnyi posibnyk* [Methodology of scientific-pedagogical research and presentation of its results: for holders of the

- educational-scientific degree “Doctor of Philosophy”: educational and methodological manual]. Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody, 93 s. [in Ukrainian].
2. Bordyuk O. (2015). Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy [Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems] Vyp. 41. P. 226–231. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_50 [in Ukrainian].
 3. Honcharenko S.U. (2008). Pedahohichni doslidzhennia: metodychni porady molodym naukovtsiam. [Pedagogical research: methodical advice to young scientists]. Kyiv; Vinnytsia. DOV “Vinnytsia”. 278 s. [in Ukrainian].
 4. Metodolohichni zasady pedahohichnoho doslidzhennia: monohrafia [Methodological principles of pedagogical research: monograph] / avt. kol.: Ye. Khrykov, O. Adamenko, V. Kurylo ta in. (2013); za zah. red. V. Kuryla, Ye. Khrykova. Luhansk: Vyd-vo DZ “LNU im. T. Shevchenka”. 248 s. [in Ukrainian].
 5. Oleksiuk O., Tkach M., Lisun D. (2013) Hermenevtychnyi pidkhid u vyshehii mystetskii osviti: kolekt. monohraf. [Hermeneutic approach in higher art education: collection. monograph] K.: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. 164 s. [in Ukrainian].
 6. Padalka H. (2008). Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyky vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Art pedagogy (Theory and teaching methods of art disciplines). K.: Osvita Ukrainy. 274 s. [in Ukrainian].
 7. Tryfonova O. (2015) Pro naukovo-pedahohichni pidkhody v doslidzhenniakh [About scientific and pedagogical approaches in research]. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser.: Pedahohichni nauky. Vyp. 135. S. 206–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_135_54 [in Ukrainian].
 8. Tusheva V. (2014). Osnovy naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk. [Fundamentals of scientific research: a study guide]. UMO NAPN Ukrainy. Kharkiv: Fedorko. S. 75–101 [in Ukrainian].
 9. Cherkasov V. (2014). Teoriia i metodyky muzychnoi osvity (pidruchnyk) [Theory and methods of music education (textbook)]. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 528 s. [in Ukrainian].